

Waarden *van* Groen Onderwijs

A young man with short brown hair, wearing a grey zip-up jacket, is smiling and looking down at a small globe he is holding in his hands. He is in a classroom setting, with a window and some plants visible in the background. The image is overlaid with a semi-transparent blue filter.

Waarden *van* Groen Onderwijs

Colofon

Februari 2017

Redactie

Pieter Boetzkes en Ton van den Born

Basisvormgeving en opmaak

Studio Bassa, Culemborg

Fotografie

Delfin van Dreumel, p. 32

Pieter Boetzkes, p. 17

Studio André Ruigrok, p. 1, 9, 21, 35

Ton van den Born, p. 2, 5, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16,
18, 19, 20, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 31, 33, 34,
36.

Deze uitgave is gefinancierd met middelen uit het positief saldo dat beschikbaar kwam na opheffing van de Stichting Silo.

ISBN 978-90-9030261-4

Inhoud

Over verworvenheden en waarden 5

Interviews

Groen dna 8

Groene belangen in balans 10

‘Natuur maakt je rustig’ 12

‘Het gemak waarmee ze naar buiten gaan’ 14

Hoe dichterbij de praktijk hoe beter 16

‘Focus op gezondheid goede keuze’ 18

Studenten nemen agrarisch thuisbedrijf mee in de klas 20

Wageningen onderwijs gaat over maatschappij 22

‘De beste beslissing ooit’ 24

Blijven ontwikkelen in vakgebied 26

Gezicht van gewasbescherming 28

Internationale ervaring kan je leven veranderen 30

De kracht van groen onderwijs 33

Over verworven- heden en waarden

Het groen onderwijs is van oudsher anders georganiseerd dan het onderwijs voor andere sectoren. Dat heeft te maken met de ontstaansgeschiedenis, de bijzondere positie van dit onderwijs onder het landbouwministerie en de rol die dit onderwijs vanuit die positie vervulde bij de ontwikkeling van de groene sector. Het groen onderwijs heeft daardoor tegenwoordig een aantal bijzondere kenmerken.

In de discussie over welke verworvenheden van het groen onderwijs behouden moeten blijven bij de overheveling naar OCW, voeren vooral de unieke kenmerken de boventoon. De verticale scholengemeenschappen, de praktijkgerichtheid, kleinschaligheid en de verbinding tussen onderwijs en onderzoek bijvoorbeeld. Deze kenmerken zijn inderdaad van cruciaal belang voor deze onderwijssector omdat ze grote impact hebben op het functioneren van dit onderwijs. De beantwoording van de vraag wat de verworvenheden van deze onderwijssector zijn, kan echter niet losgezien worden van de vraag wat de waarden van het groen onderwijs zijn en in

welke mate deze kenmerken daar een rol bij spelen. Omdat die denklijn in de discussie over het behoud van de verworvenheden van groen onderwijs bij verhuizing naar OCW volgens ons aandacht verdient, maakten we dit boekje.

In korte interviews vertellen leerlingen/studenten (ook ouders), alumni, docenten en bestuurders over de betekenis van groen onderwijs in hun leer- of werkloopbaan en wat het hen en hun omgeving gebracht heeft. Met de optelsom – zo u wilt de gemene deler van deze ervaringen en opvattingen – kunnen wij natuurlijk niet bogen op representativiteit. Wel bieden ze een genuanceerd beeld van de waarden van dit onderwijs die borging verdienen en de kenmerken die deze waarden schragen. Daar gaat het laatste hoofdstuk over.

Systeemkenmerken

- Verticale scholengemeenschappen vmbo-mbo (aoc's)
- Kleinschaligheid en persoonlijke aanpak
- Sectoraal georganiseerd onderwijs
- Sterke binding tussen praktijk, onderwijs en onderzoek
- Sterke praktijkgerichtheid
- Verbinding met vakministerie
- Intensieve samenwerking met bedrijfsleven
- Internationale oriëntatie
- Kennisdoorstroom onderzoek, onderwijs, bedrijfsleven
- Eigen beroepsgerichte lerarenopleiding

Politiek instrument

Het groen onderwijs viel vanaf het begin van zijn bestaan onder het ministerie dat Landbouw in zijn portefeuille heeft en dat is tot heden toe zo gebleven. In eerste instantie was dat het Ministerie van Binnenlandse Zaken, vervolgens het Ministerie van Landbouw, Handel en Nijverheid waarna Landbouw een zelfstandig departement werd en naast landbouw beleidsterreinen als visserij, natuur en voedselkwaliteit kreeg toebedeeld. Tegenwoordig valt het groen onderwijs onder het Ministerie van Economische Zaken dat ook verantwoordelijk is voor het

beleidsterrein landbouw.

De reden voor deze opvallende, afwijkende positionering – het Ministerie van Onderwijs (tegenwoordig OCW) is immers verantwoordelijk voor het Nederlandse onderwijs – is dat de overheid het landbouwonderwijs inzette als politiek instrument om in samenwerking met het landbouwkundig onderzoek en de landbouwvoorlichting – ook wel het OVO-drieluik genoemd – de Nederlandse agrosector naar een hoger plan te brengen om de voedselvoorziening te garanderen. De landbouwcrisis in 1880

en de wederopbouw van Nederland na de Tweede Wereldoorlog leidden tot het besef dat de landbouw door rationalisatie, mechanisatie en schaalvergroting productiever en ondernemender moest worden om de voedselvoorziening te garanderen. Dat beleid heeft Nederland geen windeieren gelegd. Nationaal is de voedselvoorziening op orde, mondiaal neemt de Nederlandse agrosector een topospositie in.

Sectoraal onderwijs: van winterscholen tot groene onderwijskolom

Rond 1870 werd met de start van de Rijkslandbouwscholen in Warffum en Wageningen de kiem gelegd van het huidige groen onderwijs dat zich door zijn ontwikkelingsgang tot op heden onderscheidde van het overige onderwijs. Beide scholen werden als afdeling verbonden aan de HBS'en in die plaatsen. Eind 19e eeuw werden deze scholen omgezet naar hogere landbouw- en bosbouwscholen en kreeg het middelbaar landbouwonderwijs vorm in landbouwwinterscholen. Het onderwijs dat ze voor boerenzonen verzorgden, werd geconcentreerd in de wintermaanden als er op de boerenbedrijven weinig te doen was. Dit soort scholen en ook de tuinbouwwinterscholen nam begin 20e eeuw in aantal toe tot dertig. Ook kwam er een middelbare tuinbouwschool voor meisjes. Het onderwijs werd verzorgd door Rijkslandbouwleraren die ook als consulent voorlichting gaven aan boeren en tuinders. Daarnaast waren er allerlei vakopleidingen. Aparte lagere landbouwscholen waren er aan-

vankelijk niet. Al vanaf de 18e eeuw heerste het idee dat de lagere school de kennis op landbouwgebied moest uitdragen. Onderwijzers werden geacht de nodige kennis daarvoor zelf op te doen. Halverwege de 19e eeuw konden ze daarvoor via cursussen die land- en tuinbouworganisaties aanboden, een onderwijsakte halen.

De hiërarchische opbouw van het landbouwonderwijs kwam hiermee redelijk in de buurt van het 'gewone' onderwijs, maar organisatorisch was dat niet het geval. De scholen vielen onder de afdeling Landbouw van het ministerie van Binnenlandse Zaken, die in 1901 overging naar het ministerie van Handel en Nijverheid en vervolgens in 1935 naar het Ministerie van Landbouw dat toen werd opgericht. De naam van dat ministerie veranderde een aantal keer, maar het landbouwonderwijs bleef onder het ministerie vallen dat Landbouw in de portefeuille had. De landbouworganisaties vonden dat een goede

zaak omdat op die manier een korte lijn met de praktijk van de landbouw geborgd was.

Begin jaren '20 van de vorige eeuw was de opkomst van de lagere landbouwscholen. Ze bleken een geweldig succes. In 1946 waren er al 145 scholen met in totaal een kleine 12.000 leerlingen. Hoewel er ruimte was voor praktijkvakken, werd meer dan de helft van de onderwijstijd besteed aan algemene kennis. Veel ouders en leerlingen vonden dat maar tijdverspilling en dat bevorderde de opkomst van praktijkscholen voor een groot aantal specialisaties waar leerlingen enkele weken per jaar naar toe gingen. Bovendien ontstond het leerlingwezen dat helemaal op de praktijk gericht was.

In 1963 kwam met de Mammoetwet een eind aan de status aparte van het landbouwonderwijs. Het agrarisch onderwijs – zo heette het toen – werd net zoals het overige onderwijs volgens de richtlijnen van

deze wet georganiseerd. Desondanks bleef het agrarisch onderwijs ressorteren onder het Ministerie van LNV en behield het zijn eigen inspectie. Het agrarisch onderwijs onderscheidde zich verder ook nog van het overige onderwijs door de bevordering van doorstroming in de onderwijskolom en de grote aandacht voor praktijkonderwijs.

Rond 1960 telde Nederland 440 zelfstandige landbouwscholen. De overgrote meerderheid waren lagere landbouwscholen. Verder waren er 48 middelbare land- en tuinbouwscholen, twaalf hogere-land- en tuinbouwscholen, elf praktijkscholen en één landbouwhogeschool. Door wetgeving en aanscherping van de minimum leerlingenaantallen per school, zagen agrarische scholen zich gedwongen om via fusies hun onderwijs in stand te houden. Mede op aandringen van het Ministerie van LNV en de land- en tuinbouworganisaties waren dat steeds sectorale fusies. Zo'n belangrijke fusiebeweging was eind

jaren '80 de aoc-vorming waarbij 71 lagere agrarische scholen en 48 middelbare agrarische scholen fuseerden tot 21 aoc's met in totaal 32.000 leerlingen. De twaalf hogere agrarische scholen bleven buiten deze aoc's, maar ook zij fuseerden onderling tot vijf hogescholen.

Anno 2017 omvat het groen onderwijs – zo heet het tegenwoordig – zeventien instellingen met ruim 80.000 leerlingen en studenten:

- Twaalf Aoc's (waarvan twee onderdeel zijn van een OCW-school) die tezamen op 110 locaties bijna 60.000 leerlingen opleiden (waarvan ruim 34.000 vmbo en 25.000 mbo).
- Vier Instellingen voor groen hbo die op negen locaties voor bijna 11.000 studenten groen hbo verzorgen, waaronder de lerarenopleiding beroepsgerichte vakken in het groen onderwijs.
- Één Universiteit – Wageningen University & Research – die in Wageningen ruim 9.500 studenten opleidt en naast fundamenteel onderzoek ook het praktijkonderzoek voor de groene sector uitvoert.

Bronnen:

P. Boetzkes, *Een halve eeuw vakblad* (2014)

N.B. Goudswaard, *Agrarisch Onderwijs in Nederland 1783-1983* (Culemborg 1986)

P. Kooij, *Een successtory; De Balans van 200 jaar agrarisch onderwijs* (2014), In: P. Boetzkes (red.) 'Ruimte voor reguleren in groen onderwijs, de Toekomst in perspectief' (2014).

Groen DNA

Mensen die voor groen onderwijs kiezen, hebben iets speciaals, denkt Bastiaan Pellikaan, voorzitter van Aeres. Noem het groen dna. Je werkt immers met leven, met natuur, met onvoorspelbare situaties en dat vraagt iets extra's. "Ze voelen vaak grote betrokkenheid bij de sector."

'Van mijn loopbaan in onderwijs in plaats van de landbouw heb ik nooit spijt gehad', zegt Bastiaan Pellikaan, voorzitter van het College van Bestuur van Aeres. "Je werkt in onderwijs met jonge mensen. Het gaat ergens over en je doet het ergens voor. Het mooie van een school is dat je kinderen binnen ziet komen en dat ze vier jaar later als heel andere mensen weer weggaan." Mensen met meer kennis en zelfvertrouwen, bevestigt hij, klaar voor verdere studie, een baan, de wereld. "Want uiteindelijk gaat het in onderwijs niet in de eerste plaats om het bedrijfsleven of de school, maar echt om de deelnemer. Cursist, leerling of student."

Pellikaan kwam in het onderwijs toen hij in plaats van veeteelt op een HAS koos voor de lerarenopleiding Stoas. Hij werd docent op de landbouwschool in Alkmaar, nu Clusius. En later in Dronten, nu Aeres Hogeschool. Vervolgens kwam hij als docent terug op de lerarenopleiding. Hij werd er directeur en gaf leiding aan een reorganisatie waarbij het aantal werknemers terugging van 600 naar 200. In 2012 werd hij voorzitter van het College van Bestuur van Aeres.

Een beetje snappen

"Als je vraagt wat groen onderwijs speciaal maakt, dan kan ik alleen van binnenuit vertellen. Vergelijken met niet-groen kan ik niet. Maar het mooie is de band met de praktijk, wat je ziet als een jongen met de melkcontrolepapieren van thuis de klas binnenkomt. Dan voel je de impact van wat je doet. Verder gaat het over leven, over de natuur. Het is daarmee nooit voorspelbaar."

"Het verbaast me dat er buiten de sector weinig zicht is op wat er in de landbouw gebeurt. Ik merkte dat laatst weer toen ik collega-bestuurders van andere hogescholen rondleidde in Dronten. Ze hebben geen idee van het hoog-innovatieve gehalte van de landbouw of van de voedingsketen. We hebben na afloop nog lang doorgepraat over de landbouw."

Betrokkenheid

"Ik weet niet precies wat mensen kenmerkt die voor deze sector kiezen. Groen dna? Je moet toch wat van de groene wereld snappen, met de wispelturigheden van de natuur kunnen omgaan, tegenslagen incasseren. Dat moet je een beetje snappen."

BASTIAAN PELLIKAAN

Als je een kippenhok maakt, moet je ook iets snappen van de kip."

"De hbo-student die voor groen kiest heeft vanwege die onbekendheid met de sector vaak wat uit te leggen. Waarom niet Fontys of zo, waarom zo'n monosectorale keuze? Wat leer je daar, word je dan boer? Daar komt bij dat in elk geval in de tijd dat ik voor de keuze stond, jaren 80 en 90, de sector met

» *Die betrokkenheid maakt de mensen die groen kiezen speciaal*

dierenziekten en boterbergen vaak negatief in beeld was. Dan moet je een hoge betrokkenheid hebben. Die betrokkenheid maakt de mensen die groen kiezen speciaal."

Zaken veranderen

Van de groene student naar de groene samenwerking. Want zegt Pellikaan, die samenwerking in de kolom is bijzonder. Net als de relatie met het bedrijfsleven en de band met het departement. "We waren als groen onderwijs een beleidsinstrument voor het ministerie

vroeger, want via onderwijs kun je zaken veranderen, bijvoorbeeld als het gaat om duurzame veehouderij, gewasbescherming of de relatie stad-platteland. Daar zit een belangrijk deel van onze speciale waarde en betekenis in."

Aeres draagt daaraan bij. "We willen dat niet doen door dingen op te dringen, maar te zorgen dat studenten de kennis en informatie krijgen zodat ze zelf beredeneerd kunnen kiezen, bijvoorbeeld voor biologische landbouw of een hoogtechnologisch bedrijf."

Aeres is bijzonder waar het doelmatigheid betreft, de doelmatigheid van ontwikkeling en kennis. Als je klein bent, is het immers lastig om voldoende expertise binnenshuis te houden. "Wat 4groen (vier aoc's in het noordoosten) dan in een horizontale samenwerking aanpakt, doen wij als Aeres verticaal", legt Pellikaan uit. "Langs de kolom van vmbo, mbo en hbo. En wat ons uniek maakt, is dat we een eigen lerarenopleiding in huis hebben die leraren opleidt voor de beroepsgerichte vakken in mbo en vmbo."

Groene belangen in balans

Onderwijs in projectgroepen was een goede voorbereiding op werk aan een nieuwe omgevingsvisie voor de provincie. Ilse van Rijsingen heeft veel geleerd op de HAS, zegt ze. “Kon ik opnieuw kiezen, dan zou ik er weer heengaan.”

ILSE VAN RIJSINGEN

Ilse van Rijsingen (26) werkt sinds januari 2016 op het Provinciehuis in Den Bosch. “Het bevalt goed”, zegt ze. Ze is er bezig met de Brabantse Omgevingsvisie. Daarin wordt alle wetgeving over de fysieke leefomgeving (water, milieu, infrastructuur) geïntegreerd. “Een mega-operatie. Complex, maar ook leuk.”

Echte projecten

“De studie was een goede voorbereiding”, vindt ze. Ze deed Stad en streekontwikkeling op HAS Hogeschool in Den Bosch. Die studie, nu Management van de Leefomgeving, richt zich op processen in het landelijk gebied. Daar spelen belangen van landbouw, natuur, water, recreatie. De vraag in de studie is: Hoe krijg je die uiteenlopende belangen op één lijn?

“We hadden veel onderwijs in projectgroepen. Dan leer je heel goed samenwerken. We werkten vaak aan echte projecten, waarbij we voor een gemeente of ondernemer plannen maakten. Dat is toch anders dan dat je het voor een docent doet die het vervolgens in de kast zet. Heel leerzaam. Wat ik nu bij de provincie doe, lijkt op die manier van werken. Wel is de samenstelling van de groep anders. In studenten-teams heb je allemaal ongeveer hetzelfde startpunt,

maar hier is er meer verschil in leeftijd, positie en inbreng.”

Brede basis

Van Rijsingen deed na haar studie aan HAS Hogeschool, waar ze in 2013 afstudeerde, een master Bestuurskunde op de Radboud Universiteit in Nijmegen. “De arbeidsmarkt was slecht. Ik had bovendien het gevoel dat dit binnen mijn mogelijkheden lag.” Bestuurskunde sluit goed aan, vindt ze. “Je merkt vaak dat ideeën die je voor het landelijk gebied ontwikkelt, stuiten op wet- en regelgeving. Bij Bestuurskunde leer je over beleidsontwikkeling. Hoe komt het dat wetten zijn zoals ze zijn?”

De HAS was na het vwo weliswaar haar eerste kennismaking met groen onderwijs, maar niet met de sector. “Ik ben opgegroeid op het platteland. We hadden een soort van uitgegroeide hobbyboerderij.” Toen ze zich oriënteerde op de studie sprak de HAS haar aan en leek Stad en streekontwikkeling haar een brede opleiding. “Later kun je je dan vanuit die brede basis meer specialiseren.”

Has award

Ze werd niet teleurgesteld. De HAS-tijd was heel waardevol, vindt ze. “Ik kon me echt ontwikkelen. Ik heb bijvoorbeeld veel geleerd over hoe mensen in werksituaties met elkaar omgaan. Je krijgt veel persoonlijke feedback van docenten. Ik was op de HAS wel een actieve student en dat vonden ze leuk.” Van Rijsingen waardeerde het ook zeer dat ze kon meedoen aan de masterclass over *Metropolitan Food Security*. Gastlessen voor topstudenten van de HAS. Op deze manier, met topklassen en awards, probeert de HAS goedpresterende studenten te stimuleren boven de middelmaat uit te stijgen. Van Rijsingen won in 2012 een HAS Award in de categorie Jong Talent.

“De HAS is een informele school”, vervolgt ze. “Docenten spreek je aan met hun voornaam. Als je meneer of mevrouw zei, werd je vreemd aangekeken. Praat ik over mijn oude school, dan is dat de HAS. Daar heb ik nog het meeste contact mee. Ik volg de school via digitale platforms of Facebook. Dat studenten van HAS Hogeschool volgens een onderzoek in Elsevier het meest tevreden zouden zijn, vond ik leuk om te lezen. Die tevredenheid deel ik.” Ze ziet er ook

dat de HAS met de tijd meegaat, bijvoorbeeld met studies zoals Toegepaste Biologie of Geomedia. “Goede zaak.”

Duurzame balans

Verschil met Bestuurskunde op de Radboud Universiteit is dat de twintig studenten met wie ze op de HAS optrok, de interesse in groen deelden. “Zo’n gedeelde interesse is plezierig werken, maar ook wel een valkuil. Je veronderstelt dan makkelijk dat iedereen op de wereld milieu, groen en leefomgeving even belangrijk vindt.” Maar, vervolgt ze, “dat je tijdens de studie vooral met groene onderwerpen bezig bent, heb ik nooit als een nadeel ervaren. Na de studie kom je dan in de brede wereld terecht. En dan kun je deze belangen goed voor het voetlicht brengen. Als je de groene belangen, natuur en milieu, niet voldoende benadrukt, dan krijg je geen duurzame balans voor de samenleving.”

“Als ik opnieuw had moeten kiezen, had ik geen ander traject had gekozen. Groen, dat is toch waar mijn hart ligt. En dan ben ik liefst praktisch bezig. De universiteit vond ik een mooie aanvulling daarop.”

» Als je de groene belangen, natuur en milieu, niet voldoende benadrukt, dan krijg je geen duurzame balans voor de samenleving

CHARMAINE VOGELZANG

‘Natuur maakt je rustig’

Zorg voor het leven. Zit je in groen onderwijs, wat voor school dan ook, dan groeit het besef dat je daar een rol in hebt. Dat vertellen drie vmbo’ers van Clusius College Heerhugowaard. Groen onderwijs zorgt vanaf klas 1 dat ze leren omgaan met planten en dieren, met de groene omgeving. Ze kiezen vaak voor een groene school uit overtuiging of omdat ze het leuk vinden. “Natuur maakt je rustig”, vertellen ze.

» *Natuur is ongeveer alles om je heen. Dat zit in heel veel vakken hier*

Wat leer je in groen onderwijs waar je altijd werkt met planten en dieren, met levende dingen? Buiten. Wat doet dat met je? Of, met andere woorden, wat is de pedagogische kwaliteit van groen? Helpt die de kinderen in hun ontwikkeling? Voelen ze zich verbonden met hun omgeving en de natuur? Denk je dat als je de natuur schaadt, je uiteindelijk ook jezelf schaadt?

Drie vmbo’ers van Clusius College Heerhugowaard die weloverwogen gekozen hebben voor deze groene school, proberen deze vragen te beantwoorden. Als we dan foto’s gaan maken, zijn ze plotseling helemaal weg. Robin Krul (net 14) en Ashley Hopman (13), tweedejaars leerlingen in de kaderopleiding, en Charmaine Vogelzang (13), die de gemengde leerweg doet. Totaal gebiologeerd staan ze dicht op elkaar rond de hamsterkooi waar moederhamster een paar kleintjes verzorgt. Weerloze schepseltjes, haarloos nog, en hooguit een paar centimeter groot.

Beter praten

“Het is een rustige school”, vertelt Robin. “Daarom wilde ik hierheen. Er zijn niet teveel mensen en ze hebben veel planten en dieren. Op de basisschool

hadden we een schooltuintje en thuis een volkstuin. Ik vind het leuk daarin bezig te zijn, buiten. Je voelt je dan helemaal op je gemak, geen stress. Het maakt mijn hoofd leeg.”

“Ik kwam hier omdat ik het leuk vind om dieren te verzorgen”, zegt Ashley. “Ik maak thuis vaak het hamsterhok schoon terwijl mijn broertje het beestje knuffelt.” “Ik ging vroeger altijd met mijn hondje Stella naar het bos als ik moest nadenken”, zegt Charmaine. Dat geldt ook voor Ashley, ze voelen zich rustiger in de natuur. “Als ik met een vriendin de hond uitlaat, heb ik het gevoel dat ik meer kwijt kan bij haar, dat we beter kunnen praten.” Alle drie hebben ze thuis hamsters en, behalve Ashley, honden. En vroeger vaak ook andere dieren.

“Juist als ik heel druk ben, vind ik het fijn om met Stella naar het bos te gaan”, vertelt Charmaine, “iets anders te doen dan school en leren. Ik zit nog niet zolang op deze school, overgestapt van de havo, en ik wil graag iets met bloemsierkunst. Waarom? Ik vind bloemen lekker ruiken, het is creatief en leuk om mee bezig te zijn. Het bevalt hier goed. Op mijn oude school was er meer afstand naar de docenten, maar hier kent iedereen elkaar. Het is veel relaxter. Ik werd met open armen ontvangen.”

Impact

Ashley vertelt dat ze hier leert omgaan met konijnen en de cavia en dat ze ook snoeiwerk heeft gedaan. “Maar ik wil graag juf worden. Ik denk dat de school wel helpt als ik bijvoorbeeld later met een klas naar de kinderboerderij ga. Dan kan ik beter uitleggen wat je er ziet en hoe je met de dieren moet omgaan. Ik denk dat deze school impact heeft.” “Zo, impact, duur woord”, lachen Robin en Charmaine. Maar ze knikken wel. Robin twijfelt nog over de toekomst. “Als het maar iets met mijn handen is.”

Natuur is breed, bevestigen ze. “Paprika’s groeien ook”, zegt Robin. “Daar zit zeker iets van natuur in.” “Natuur is ongeveer alles om je heen”, vindt Charmaine. “Dat zit in heel veel vakken hier. We hebben les gehad in recycling en energie besparen. Daar moest je dan iets mee doen, bijvoorbeeld een extra trui aan. Dat is anders dan op mijn oude school. Er was daar nauwelijks aandacht voor, maar hier merk je het ook in schoolboeken. Daar ging een tekst voor Nederlands bijvoorbeeld over een winkel, hier over het milieu.”

Anders kijken

Ze komen uit Heerhugowaard of het dorpje Ursem (Robin). “In een stad wil ik liever niet wonen”, zegt Charmaine. “Veel te druk, veel te gehaast.” “En ook veel meer lawaai”, zegt Ashley.

Hoewel ze nu op een groene school zitten, werken hun ouders niet in de groene sector. Grootouders soms wel. “Mijn opa was schapenboer en mijn oma komt van een boerderij uit Friesland”, zegt Charmaine. “Mijn moeder wilde eigenlijk met een boer trouwen.” Als ze nu op vakantie op een boerderij komt en vertelt dat ze op Clusius zit, mag ze meehelpen. “Dan mag ik meer dan andere kinderen.”

Alle aandacht voor groen, natuur en milieu, het leven, dat verandert hen wel. “Je leert anders naar dieren kijken”, zegt Charmaine. “En ik heb nu ook vaker dat als ik op straat loop, papiertjes opraap.” Dat besef van zorg voor de groene omgeving groeit hier, erkent ze. “Dat heb ik ook”, zeggen Robin en Ashley. “Dat ik me stoor als mijn broertje de kachel aan laat staan en het raam open terwijl hij er niet is. Je realiseert je waar de melk vandaan komt bijvoorbeeld, of dat als het goed gaat, dingen groeien in de natuur. En dat je daar ook voor moet zorgen.”

‘Het gemak waarmee ze naar buiten gaan’

Een antwoord op de vraag naar de pedagogische kwaliteiten van de groene leeromgeving ligt volgens Stan Frijters in Leren voor Duurzame Ontwikkeling. Niet voor niets dat zo’n project juist in groen onderwijs draait.

‘W’ e willen een onderzoekende houding stimuleren bij leerlingen, kritische meningsvorming gekoppeld aan waardenontwikkeling en participatie”, zegt Stan Frijters (1959). Hij is sinds 2007 docent en onderzoeker bij Stoas, nu Aeres Hogeschool Wageningen. Hij studeerde biologie aan de VU en raakte daar geïnteresseerd in Natuur- en Milieu-Educatie (NME). Bij Stoas zat hij in een onderzoekerscollectief dat met docenten naar de kansen voor Leren voor Duurzame Ontwikkeling (LvDO) op groene scholen keek.

NME ontwikkelde zich, vertelt Frijters. “De laatste tien jaar is er een verschuiving geweest van NME naar Leren voor Duurzame Ontwikkeling. LvDO is uitgebreider en complexer. Het heeft te maken met de ambitie dat je kort door de bocht gezegd leerlingen waarden wilt laten ontwikkelen waardoor ze milieubesparend gedrag gaan vertonen. Daarbij komt de liefde voor authentieke vraagstukken in deze onderwijsaanpak, het gevoel dat wat leerlingen doen echt zinvol is.”

Het gaat er volgens Frijters in LvDO om dat leerlingen zich afvragen: wat is de oorzaak van problemen, wat zijn oplossingen en wat is de impact van die oplossingen? Dat dit project juist in groen onderwijs draait, komt ongetwijfeld omdat weloverwogen handelen, met

oog voor consequenties van je beslissingen voor de groene omgeving, er uitermate bepalend is voor eventuele toekomstige problemen of het voorkomen ervan. Denk bijvoorbeeld aan klimaatverandering.

“Scholen moeten zelf de leeromgeving aanpassen opdat leerlingen dat verantwoordelijkheidsbesef ontwikkelen. Daar zijn we nu mee bezig in een professionele leergemeenschap bij Clusius College, met acht docenten en milieucoördinatoren, een schooldirecteur en ik. Deelname van de directie is belangrijk want dit veranderingsproces kan alleen een succes worden vanuit een gezamenlijke visie en inzet van de school, de zgn. *whole school approach*. De eerste resultaten zijn bemoedigend.”

Naar buiten

Toch is het niet eenvoudig. “Leerlingen meenemen in LvDO is complex omdat je een waardenontwikkeling stimuleert met consequenties voor de sector. Het zou kunnen dat dan bedrijven moeten sluiten. Dat zijn echte dilemma’s waar groen mbo zich bewust van is. Leerlingen hebben thuis vaak een bedrijf en komen bijvoorbeeld met de vraag: mooi, dat verhaal, maar wij hebben last van hertenvraat, wie betaalt de afrastering?”

STAN FRIJTERS

» *Ik denk dat leerlingen op groene scholen verbondenheid voelen en daarom beter waarde aan de groene omgeving kunnen toekennen*

“Mensen in de stad zijn misschien liefhebbers van groen, maar het is anders als je ermee werkt. Als je ervan afhankelijk bent voor je inkomen. Ik denk dat leerlingen op groene scholen sensitiever voor groen zijn en verbondenheid voelen. Dat ze daarom beter waarde aan de groene omgeving kunnen toekennen. Dat zou je eigenlijk moeten meten.”

“Bijzonder op groene scholen is het gemak waarmee ze naar buiten gaan en de theorie aan praktijk verbinden. Dat betekent dat veel leerlingen in groen onderwijs, vooral mensen die uit de sector komen, anders naar kennis kijken. Ze leggen meteen de verbinding naar de praktijk, sterker dan in overig onderwijs. Dat doen we toch goed.”

“Het betekent niet direct ook meer duurzaamheid, want hoveniers bijvoorbeeld willen de klant tevreden houden. Dan zeg ik: je zou op school moeten leren samen met de klant de afweging te maken. Zo van: ik kan dat nu wel doen, maar dan moet dat volgend jaar weer. Een iets duurdere, maar duurzamere oplossing zou zijn om het meteen goed te doen. Het is mooi dat er docenten zijn die leerlingen dat gesprek laten oefenen, bijvoorbeeld in de leerlingbedrijfjes op school. Ze zeggen dan: dit bedrijfje gaat maatschappelijk verantwoord ondernemen. En leerlingen zoeken uit hoe ze dat kunnen doen.”

Etaleren

“LvDO biedt groene scholen de kans zich te profileren. Een groene identiteit en verbinding leggen van binnen naar buiten. We hebben daarin echt al een voorsprong.”

“De relatie van docenten met leerlingen verschuift dan van kennisoverdracht naar kennisverwerving. Dat vraagt veel dialoog. Leerlingen moeten leren beargumenteerd afwegingen te maken en zich onderling uit te spreken. Ik zie dat groen onderwijs open staat voor zo’n aanpak en als dat lukt, als docenten zo’n dialoog bijvoorbeeld nog meer vanzelfsprekend gaan vinden, zie ik voor ons onderwijs heel veel kansen.”

“Zo’n aanpak zegt wel iets over de bijzondere pedagogische kansen van groen onderwijs. Wat dan ook opvalt, is de natuurlijke manier waarop docenten op groene scholen met leerlingen omgaan. Veel ouders van zorgleerlingen zien ook dat hun kinderen er op de goede plek zitten. Het is niet voor niets dat in dit onderwijs zoveel zorgleerlingen zitten. Groen onderwijs geeft die leerlingen een kans om hun capaciteiten te ontdekken.”

“Dat ademen we misschien nog onvoldoende uit, die bijzondere kwaliteiten. We etaleren ze niet, maar vraag je ernaar dan zie je er steeds meer.”

Hoe dichterbij de praktijk hoe beter

Na een paar jaar docent in groen onderwijs werd Esther de Snoo redacteur voor een agrarisch vakblad. “Waar je in onderwijs altijd achter de ontwikkelingen aanloopt, sta ik nu vooraan.”

ESTHER DE SNOO

Toen Esther de Snoo (43) aan haar studie bij Stoas begon, dacht ze niet dat ze redacteur bij De Boerderij zou worden. “De brede insteek van de groene lerarenopleiding, met een mix van pedagogiek en economie, sprak me aan.” Meer dan de groene hogescholen waar ze zich, afkomstig uit een agrarische familie, ook oriënteerde. Docentschap was geen doel. “Ik zag studie aan de Stoas vooral als een manier om me te ontwikkelen.”

Inspirerend

“Voor een goede opleiding zijn docenten altijd doorslaggevend. Die kunnen een opleiding maken of breken. Ik trof het, want de Stoas-docenten deden er echt alles aan om bij hun studenten eruit te halen wat erin zat. Ik vond het een heel inspirerende omgeving. Je wordt geprikkeld. Niet door een lading kennis aan te bieden, maar door je te helpen in je ontwikkeling.”

“Ik had al werk als docent voor ik afgestudeerd was, in 1998. Ze belden naar de Stoas en ik kon aan de slag op het vmbo in Gorinchem. En kort daarna ook een dag in de week plantenteelt op het mbo in Houten, ook een locatie van Wellantcollege. Een interessante tijd waarin ik veel geleerd heb. Als docent moet je er iedere dag staan, voor 100 procent. Best zwaar, maar

waarschijnlijk wordt het gemakkelijker zodra je meer routine krijgt. Op het vmbo was ik vooral pedagogisch bezig, met veel praktijkonderwijs, buiten. In Houten kwam er meer vakinhoud aan te pas.”

Ambities

“Ik wilde meer. Ik kon wel iets met mijn ambities op Wellantcollege, bijvoorbeeld ontwikkeling van een nieuwe methode. En werken met jonge mensen is fantastisch. Maar ik miste na enkele jaren de uitdaging. Het is ook nooit af, onderwijs. En je loopt altijd achter de ontwikkelingen aan. Je ziet verder niet of wat je doet echt effect heeft. Dus een andere weg. Ik kwam in 2002 als redacteur glasgroente bij Oogst (blad van LTO Nederland), deed de School voor Journalistiek in Utrecht en werd chef op de tuinbouwredactie.”

“Nu werk ik sinds vijf jaar als redacteur ondernemen, politiek en agribusiness bij De Boerderij. Ik maak ook *webinars*, bijvoorbeeld over fosfaatrechten. En ik zie wel raakvlakken met het docentschap. Bijvoorbeeld dat je je kunt verplaatsen in de doelgroep en dat je bezig bent met kennisoverdracht.”

Out of the box

“Wat onderwijs betreft, ik denk dat het belangrijk is dat je dicht op het bedrijfsleven zit. Hoe dichterbij, hoe beter. Hoe meer integratie met de beroepspraktijk, hoe beter. Anders wordt de overstap van onderwijs naar bedrijfsleven erg groot, de cultuur is totaal anders. Het lijkt me ook erg belangrijk dat er scholen zijn waar mensen specifiek voor de sector opgeleid worden. Scholen hebben immers ook een functie in het opbouwen van een netwerk. En je moet thuisraaken in de sector, dat je bijvoorbeeld weet wat de toonaangevende bedrijven zijn.”

“Maar scholen en docenten zijn in mijn beleving vaak erg naar binnen gericht. Ik begrijp het wel, want de ontwikkelingen in onderwijs vragen veel aandacht. Ik denk dat HAS Hogeschool dat goed aanpakt. Ze doen niet anders dan allianties aangaan met bedrijven, evenementen organiseren en debatreksen opzetten.”

“In de sector is veel behoefte aan jonge mensen. Aan vernieuwingsdrift van mensen die anders kunnen denken en nieuwe verbindingen kunnen maken. Bijvoorbeeld als het gaat om natuur en landbouw, van oudsher twee terreinen die elkaar uitsluiten. Dan zijn

er mensen nodig die in oplossingen kunnen denken in plaats van problemen, *out of the box*. Want ook boeren en natuurbeschermers zitten vaak gevangen in denkpatronen en vooroordelen.”

Sociale aspecten

“Mijn verwachting van onderwijs is dan ook dat docenten denkpatronen kunnen veranderen. Mensen stimuleren om dat te doen. Maar ik merk dat er in onderwijs nog te weinig aandacht wordt besteed aan de sociale aspecten die dan nodig zijn, zoals communiceren en samenwerken. Ja, misschien is het wel veilig voor een docent om zich vooral op vakinhoud te concentreren. Maar dat vak leer je wel, linksom of rechtsom. Als je maar weet waar je de kennis haalt.”

“Dat was ook de gedachte op de Stoas. Daar leerden we wel samenwerken, want we deden niet anders. Presenteren, feedback geven, je doelstellingen tegen het licht houden, standpunten verdedigen. Natuurlijk moet je inhoudelijk een stevige basis hebben, maar de opleiding is niet meer dan een start. Je leert er op een bepaalde manier denken. Ik heb er echt veel aan gehad.”

» *Het lijkt me ook erg belangrijk dat er scholen zijn waar mensen specifiek voor de sector opgeleid worden*

‘Focus op gezondheid goede keuze’

De positionering van groen onderwijs bij het ministerie van Landbouw had soms best nadelen, vindt Feike van der Leij. Maar het zorgde ook dat het onderwijsmodel flexibeler werd. En juist op de grensvlakken van groen onderwijs zag hij kansen. Bijvoorbeeld in de focus op gezondheid.

Het sterke punt van Hogeschool Van Hall Larenstein (VHL), waar hij in 2006 startte, was volgens Feike van der Leij (56) de vertaling van de praktijk naar het onderwijs. “Niet alleen bij biotechnologie maar ook bij voeding waren er bij VHL mensen die al erg met kenniscirculatie bezig waren. Zij waren heel actief in het betrekken van bedrijfsleven bij onderwijs. Het was heel plezierig om daarin verder te kunnen gaan.”

“Een ander punt bij VHL, en misschien komt dat wel omdat we in Leeuwarden voor ons gevoel meer moeite moesten doen om studenten te trekken, is dat het onderwijsmodel er veel flexibeler is. Studenten hebben alle keus als het om minoren gaat. En het onderwijs, dat een juiste mate van competentiegericht onderwijs biedt, is meer dan op andere hogescholen erop gericht om studenten zelfstandig te maken. Dat werkt heel goed.”

Boven jan

Van der Leij is nu zes jaar lector bij VHL, in een samenwerking rond *Life Sciences & Technology* met de NHL Hogeschool in Leeuwarden. Hij is er nog co-promotor (begeleider van een promotietraject), maar is sinds twee jaar vooral bezig met de opleiding *Food*

Commerce & Technology van Inholland in Delft en Amsterdam.

Hij koos ooit bewust voor een studie biologie in Groningen omdat Wageningen eind jaren 70 “toch een beetje een dorpsimago” had en toen ook minder te bieden had op het gebied van *life sciences*. “Nu is dat wel anders.” Na omzwervingen via Zurich, waar hij werkte aan biologisch afbreekbare plastics, en medische biologie in Groningen, kwam hij in 2006 in groen onderwijs terecht. “Ik had een burn-out gehad, maar toen ik bij *Life Sciences & Technology* in Leeuwarden inviel als docent moleculaire biologie, was ik binnen twee weken helemaal boven jan.”

Gezondheid voorop

Een paar jaar later werd hij lector bij VHL in Wageningen. Zijn lectoraat, dat voordat hij er kwam zich op voedselveiligheid richtte, incorporeerde toen ook gezondheid. “Dat paste mooi. Het is ook voor Wageningen University een goede keuze geweest om zich op ‘de gezonde mens’ te richten. Bij het lectoraat ging het om de kennis over hoe het lichaam op molecuulniveau met voeding omgaat. Het idee was om met kennis van dat terrein bedrijven, in samenwerking

FEIKE VAN DER LEIJ

met scholen, te helpen met innoveren. Dat is met name in de *Food Circle* (een samenwerking van grotere mkb-bedrijven in de voeding met drie lectoren op VHL en de Hanzehogeschool) goed gelukt.”

Na een aantal jaar in Wageningen zette Van der Leij zijn lectoraat voort in Leeuwarden. In plaats van Voeding en Gezondheid heette het toen *Health and Food*, gezondheid voorop. De samenwerking in projecten vanuit het lectoraat was soms lastig, zegt Van der Leij. “Voor bekostiging vanuit EZ of OCW van docenten in projecten was het van belang of ze werkzaam waren bij VHL of NHL.”

Nieuwe coalities

Hij ziet nu kansen in samenwerking, crossovers en vernieuwing. Zoals gebeurt bij *Food Commerce & Technology* waar de technologie wordt verbonden met markt- en consumentdenken. “Dingen veranderen”, zegt hij. “Ik ben dan niet iemand die zich wil vastklampen aan wat we hebben. Creatief en dwars zijn werkt soms heel goed. En het is heel gezond dat je historisch gegroeide verbinding weet te doorbreken en nieuwe coalities zoekt.”

Stadslandbouw is daar een mooi voorbeeld van, vindt Van der Leij. “Op grensvlakken zie je altijd de meeste vernieuwing.” In groen onderwijs heeft dat

» *Op grensvlakken zie je altijd de meeste vernieuwing. In groen onderwijs heeft dat veel opgeleverd*

veel opgeleverd. Zaak is nu volgens hem dat ze kijken waar mogelijkheden liggen. “Nieuwe crossovers bieden nu nieuwe kansen en dat is alleen maar reden tot vreugde.”

Samenwerking Life Sciences & Technology

Van Hall Larenstein wilde in samenwerking met andere hogescholen meer studenten trekken. Niet zozeer omdat de school moest overleven, maar vooral omdat de levensmiddelentechnologie dringend arbeidskrachten zocht en zoekt. Daartoe werd in Leeuwarden de hbo-studie *Life Sciences & Technology* opgezet, een cluster van vijf opleidingen waaronder biotechnologie, laboratoriumonderzoek en voedings-technologie, vormgegeven in de samenwerking van twee hogescholen: VHL en NHL. De gezamenlijke instroom steeg naar zo’n 300 studenten per jaar.

Studenten nemen agrarisch thuisbedrijf mee in de klas

NAJK-bestuurslid Bart van der Hoog pleit voor een brede opleiding op school, met persoonlijke ontwikkeling en visievorming. Nadenken over de vraag: wat speelt er in de sector en welke rol ga ik op me nemen? Schooltijd biedt volop gelegenheid om rond te kijken.

‘Je blijft voor je leven verbonden met school’, zegt Bart van der Hoog (1989). In zijn geval is dat CAH Dronten, nu Aeres Hogeschool. Van der Hoog is sinds juli 2016 bestuurslid bij het Nederlands Agrarisch Jongeren Kontakt (NAJK), portefeuille melkveehouderij. Hij werkt in maatschap met zijn ouders op een melkveehouderij. En hij freelancet bij PPP-Agro Advies.

Band

Van der Hoog kwam op z’n 17e op kamers in Dronten. “Een supertijd”, vindt hij. “Voor het eerste jaar als je nog je balans moet vinden tussen de uitdagingen van het studentenleven en presteren op school. Het is ook goed om een tijdje los van je ouders te komen en wat afstand tot het bedrijf thuis te hebben.”

“Op de havo was het niet gebruikelijk over de boerderij thuis te spreken, maar in Dronten werd je ernaar gevraagd. Iedereen heeft dezelfde achtergrond en dat versterkt de band. Er is omdat mensen het agrarisch bedrijf thuis als het ware meenemen naar school, meer dialoog in de klas. Over de dingen die je hoort op school, praat je in het weekend met je ouders. Je komt dan weer met nieuwe vragen op school. Een

voordeel van zo’n studie met studenten met een agrarische achtergrond is ook dat in de laatste jaren van de studie gelijkgestemde studenten je stimuleren om verder te gaan en groter te denken.”

Doorontwikkelen

“Het hbo moet vooral de eerste twee jaar veel breedte bieden. Misschien ben je als je Veehouderij doet, erg koegericht, maar een bredere blik ontwikkelen, vind ik heel belangrijk. Ik weet zo nog van een excursie naar een innovatief tuinbouwbedrijf in het Westland, een ervaring die je je hele leven bijblijft.”

“Hbo is ook wel nodig, wil je agrarisch ondernemer worden. Een 20-jarige oud-mbo’er heeft meestal niet de skills om tegenspel te bieden aan een bankier of een accountant, hij is gewoon nog niet klaar. Het zelfstandig leiden van een bedrijf is ook complexer geworden. Je moet behalve voor de financiële aspecten oog hebben voor de omgeving en de maatschappij. Dat was vroeger geen issue. Er komt meer bij kijken en dat vraagt meer van het onderwijs. Mijn suggestie zou zijn: doorleren of werkervaring opdoen, doorontwikkelen in elk geval.

BART VAN DER HOOG

» Onderwijs kan helpen om bijvoorbeeld veranderingen te realiseren in het verdienmodel van de agrarische sector dat we nu hebben

Maar de gedachte is vaak: ach, op school leer je weinig, ik ga liever werken.”

Brede opleiding

“Ik snap dat wel, maar het is niet terecht. De agrarische sector is er mede verantwoordelijk voor dat school zo wordt gezien. Misschien leer je op het mbo niet alles wat je nodig hebt voor je werk, maar schooltijd biedt wel een goede mogelijkheid om rond te kijken. Ik denk dat je ook op het mbo een brede opleiding moet doen.”

“De kennis op school is soms onvoldoende. Kijk bijvoorbeeld naar weidegang. De markt vraagt nu aandacht daarvoor en scholen zouden er meer kennis over moeten binnenhalen: wat betekent het voor bemesting, voeding, financiën? Dat wordt wel gedaan, maar niet snel genoeg. Als school moet je meer naar de toekomst kijken.”

“Zo zijn er meer thema’s te bedenken. Het kan bijvoorbeeld niet zo zijn dat agrarische studenten nooit in aanraking zijn geweest met biologische landbouw. In mijn tijd werd daar best negatief over gedaan: wij waren van de echte bedrijven. Maar je moet weten waar je over spreekt: ik vind dat iedere agrarische student zelf moet ervaren wat de biologisch landbouw inhoudt, want alleen dan weet je of dit bij je past.”

Verdienmodel

“Zaken kunnen snel veranderen, en juist leraren op groene scholen moeten het overzicht hebben. Onderwijs kan helpen om bijvoorbeeld veranderingen te realiseren in het verdienmodel van de agrarische sector dat we nu hebben. Je kunt er een visie ontwikkelen en leraren moeten een inspiratie zijn voor zo’n visie.”

“Op school verdiep je je in de vraag: welke kant gaat het op met de landbouw? En als agrarische student moet je weten waar je straks instapt. Je moet er nadenken over alternatieve verdienmodellen: energie, agrarisch natuurbeheer, kaasmaken. Een plan B. De school moet jou als het ware een vergezicht bieden.”

Kritisch

“Een boodschap voor groen onderwijs? Kwaliteit moet voorop staan, en een goede visie op de toekomst is belangrijk. Van daaruit kun je handelen. Persoonlijke ontwikkeling is in mijn ogen ook een aspect van kwalitatief goed onderwijs. Je hebt er zelfbewuste mensen nodig, mensen die weten: hoe zit ik in elkaar? Hoe is dat met het bedrijf en de maatschappij? En je moet kritisch durven zijn, op jezelf – misschien moet ik me aanpassen? – op je omgeving en de afnemers. Alleen met dat soort studenten komen we als sector verder.”

Wagenings onderwijs gaat over maatschappij

“We willen niet alleen de beste blijven”, zegt Arthur Mol, rector magnificus van Wageningen University, “maar ook blijven bijdragen aan oplossingen voor maatschappelijke problemen zoals het klimaat.” Hij vertelt over grote betrokkenheid daarbij van studenten en docenten.

In Wageningen heb je veel wisselwerking met de maatschappij”, zegt Arthur Mol, sinds mei 2015 rector magnificus van Wageningen University. “Je gaat als student aan de slag met vragen die daar leven. Dat levert een type kennis en skills op die ook echt betrokken zijn op die maatschappij.”

Interactie

Mol (1960) kwam zelf ook naar Wageningen vanwege de interactie van mens en maatschappij. Hij studeerde er milieuwetenschappen. Na promotie op de Universiteit van Amsterdam keerde hij er terug en werd in 2000 hoogleraar milieubeleid. “Wat ik mooi vond in Wageningen is dat je er flexibel een pakket kon samenstellen. Dat kan nog steeds. Bijzonder is ook dat je altijd met levend materiaal werkt.”

De relatie met de maatschappij is misschien niet uniek, maar wel bijzonder uitgewerkt. Mol: “Je ziet het in allerlei facetten. Bijvoorbeeld in de sterke banden met het vakministerie en met bedrijfsleven.”

One Wageningen

Dan is er de relatie met toegepast onderzoek. “Met DLO (de instituten die voorheen benoemd werden als Dienst Landbouwonderzoek, nu Wageningen Research) reali-

seren we een hele sterke verbinding van fundamenteel onderzoek (op de universiteit) met toepassingsonderzoek (DLO). Dat hebben we in de organisatie steeds verder geïntegreerd. En dat willen we het liefst nog verder integreren. *One Wageningen* is onze slogan voor een traject waar we al 15 jaar aan werken.”

Mol maakt zich zorgen over de integratie als onderwijs en onderzoek onder twee ministeries gaan vallen. “Het zou buitengewoon jammer zijn als universiteit en research uit elkaar worden gedreven. Ook werkgevers, die juist blij zijn met de integratie, delen die zorg.” Wat de situatie zo bijzonder maakt, is volgens Mol dat Wageningen Research direct toegang heeft tot studenten en andersom, studenten tot onderzoek. “Volgens mij zie je dat nergens in deze mate. Bij andere onderzoeksinstituten is meer vergrijsing, maar bij ons is er met de grote deelname van studenten aan onderzoek heel veel dynamiek.”

Betrokkenheid

De maatschappelijke betrokkenheid bepaalt deels ook de didactiek. Probleemonderwijs en activerend leren. Interdisciplinaire studentengroepjes verdiepen zich in een vraag uit de beroepspraktijk, bijvoorbeeld van maatschappelijke organisaties of mkb-bedrijven. “Je leert dan hoe je onderzoek doet voor een opdrachtgever

en hoe je met die opdrachtgever communiceert. Vergaderen, plannen, begroten, dat levert veel additionele skills op. Dat geeft ze een voorsprong op andere typen van onderwijs.”

Studenten kiezen volgens hem heel bewust voor de studie en niet voor de stad. “Het zijn meestal heel actieve en zeer gemotiveerde studenten, studenten die bijvoorbeeld echt iets willen betekenen in het voedsel- en verdelingsvraagstuk in de wereld en niet alleen maar komen om vakjes te volgen.” Net als studenten kennen volgens hem ook docenten zich door hun sterke betrokkenheid op de maatschappelijke problematiek.

Internationaal

Mol noemt verder de internationalisering, waarbij Wageningen voorop loopt. Hij verklaart dit uit de koloniale tijd waarin Wageningen veel tropische studies opzette. “We hebben die internationale oriëntatie vast kunnen houden en voor gemakkelijker deelname van buitenlandse studenten protocollen gestandaardiseerd. Zo hebben we hier een hele internationale setting gekregen. Je krijgt met een internationale groep in de collegebanken een heel andere discussie dan dat je alleen met Nederlandse studenten zou hebben. Als docent moet je dan een internationaal verhaal houden.”

Ontwikkelagenda

“We lopen wat internationalisering betreft in Wageningen voorop, maar groen hbo en mbo gaan daarin nu ook mee. Daar hebben we afspraken over gemaakt in een gezamenlijke ontwikkelagenda.” Daarmee verwijst Mol naar de samenwerking binnen groen onderwijs. “We kunnen elkaar goed vinden rondom de Groene Tafel. Er zijn ook veel gemeenschappelijke thema's. Studenten zijn misschien verschillend, maar het soort onderwijs, gericht op groene omgeving en maatschappelijke problematiek, lijkt op elkaar. Net als de afnemers in de beroepspraktijk.” De samenwerking heeft volgens Mol grote voordelen voor doorstroming. “De uitwisseling van kennis en leermiddelen valt nog wat tegen. Het hielp toen dat gesubsidieerd werd, maar je krijgt docenten vaak moeilijk in beweging om met vakgenoten van andere onderwijsinstellingen in discussie te gaan.”

Mol is heel trots op de positie als ‘beste universiteit’ in Nederland en de enorme faam in het buitenland. “Ik ben er altijd het meest trots op dat in relatief korte tijd een universiteit die werd bedreigd met opheffen, nu bijna overal op 1 staat. De beste landbouwuniversiteit van de wereld. Daarmee zetten we een klein stadje in een klein landje prachtig op de kaart.”

ARTHUR MOL

» *Het zijn meestal heel actieve en zeer gemotiveerde studenten, die bijvoorbeeld echt iets willen betekenen in het voedsel- en verdelingsvraagstuk in de wereld*

‘De beste beslissing ooit’

Drie minuten op de fiets. Dat is de afstand van het huis van Carola en Megan Timmerman tot Citaverde Heerlen. Het was voor Megan niet eens de belangrijkste reden om hier leerling van het vmbo te worden.

Megan (16) zit nu op de havo, maar komt nog wekelijks op Citaverde. Haar halve familie heeft een band met Citaverde. Haar zus Anaïsha probeerde het hier, maar moest vanwege ziekte overstappen. Een ander zusje zit in het eerste jaar en haar moeder is lid van de ouderpanel sinds Megan er op het vmbo begon, ruim vier jaar geleden. Ze krijgt elke donderdagochtend bijles bij Citaverde zodat ze ook met natuurkunde meekan op de havo.

Beste beslissing

Moeder Carola Timmerman (53) zat hier tot 1980 op school, toen de Biologische school Heerlen. Er zaten niet veel meisjes op school, in haar klas vijf tegenover 24 jongens. Maar ze had een mooie tijd. “De beslissing hier naar school te gaan, was de beste beslissing ooit”, zegt ze. “Ik was een doekind. Toen ik van school kwam, was ik bloemist.” Ze heeft echter vooral in de horeca gewerkt. “Groen blijft wel in je vingers. Ik maak nog steeds regelmatig bloemstukjes.”

Moeder en Megan kennen ongeveer elke docent die langsluipert tijdens het interview. “Ik kwam hier met een open dag nadat ik er jaren niet was geweest”,

vertelt Timmerman, “en het leek wel of ik weer thuis kwam.”

Leerling centraal

“Ik wilde iets met dieren doen, liefst dierenarts worden”, zegt Megan. Dat hoor je vaak, zeker bij meisjes waar ze thuis geen boerderij hebben. Wil je dan toch iets met dieren, dan moet je haast wel naar een groenschool. Ze hebben er dieren, je verzorgt de dieren en de opleidingen gaan over dieren. “Ik heb me nu bedacht”, zegt Megan. “Ik wil naar de politieacademie in Eindhoven, maar de opleiding was erg leuk, en nadat ik twee keer stage heb gelopen bij een dierenarts – heel interessant – zijn de dieren niet helemaal uit beeld.”

Ze heeft landbouwbreed gedaan (oriëntatie op allerlei groene vakgebieden) en is op het niveau van de theoretische leerweg (mavo) uitgestroomd. Bij haar in de klas was de verdeling precies omgekeerd aan die van haar moeder: vijf jongens en de rest meisjes. “Het leuke bij Citaverde is dat we af en toe reisjes maakten. We zijn naar Barcelona geweest, een prachtige week. Dan merk je dat de leraren ook gewoon mensen zijn en een leven hebben.”

MEGAN EN CAROLA TIMMERMAN

» *Het is een ‘gezonde school’, met veel aandacht voor veilig werken en gezond eten*

Citaverde groeit. “Dat komt omdat de leerling centraal staat”, zegt Timmerman. “De school moet daaromheen gevormd worden, vind ik. Dat gaat goed. De lijntjes zijn superkort en de leraren gaan goed met elkaar om. Ze gaan samen carnaval vieren bijvoorbeeld. De basis is gewoon heel erg gezond.” Megan vond de school direct leuk. Klein, rustig, gemoedelijk. Ze kreeg er behalve dyslexie ook de diagnose dyscalculie. “Maar wel met een iq van 110,” zegt Timmerman. “Ze halen hier echt het maximale uit een kind.”

Veilig

Ze is ook tevreden over het ouderpanel waar ze met 8 of 9 ouders in zit, ‘een leuke groep’. “Niet alles is perfect, maar alles is bespreekbaar. Leraren luisteren goed en als er wat is, dan hebben we mailadressen van leraren en mentoren. Ze zijn heel betrokken.” Verder is het een ‘gezonde school’, met veel aandacht voor veilig werken en gezond eten. Het ouderpanel praat daarover geregeld met de GGD.

“De maatschappij is aan het verharden”, merkt Timmerman op. “Kinderen moeten daar een weg in vinden. Belangrijk is dan hoe de school reageert op allerlei zaken”, zegt ze. “Er wordt hier op school heel erg ingestoken op pestgedrag. En we krijgen, ook als ouders veel voorlichting over bijvoorbeeld transgen-

ders op school, seksualiteit, loverboys, social media en drugs. Heel goed! Natuurlijk worden kinderen hier ook gepest, geen ontkomen aan, maar er wordt snel ingegrepen. Hier op school is er in elk geval veel aandacht voor veiligheid. Je mag zo tijdens schooltijd niet van het schoolterrein af.”

Gegroeid

De tweelingbroer van Megan zit op een grote schoolgemeenschap. “Zo weinig als we van zijn school horen daar, zoveel horen we hier.” Megan is volgens Timmerman heel erg gegroeid op Citaverde. “Ik was eerst nog erg verlegen, maar ik laat nu mijn mening wel horen”, zegt ze zelf. “Mooi om te zien”, vindt moeder. “Op de basisschool werd ze wel gepest, maar hier klikte het meteen met de klas en met de leraren. Ze werd geaccepteerd en goed begeleid, bijvoorbeeld bij de overstap van de kaderberoepsgerichte leerweg naar de gemengde leerweg.”

“Het waren vier prachtige jaren”, vindt Megan. “Citaverde moet vooral zo blijven”, zegt Timmerman. “Ze moeten dat echt niet veranderen. Deze school is een goed voorbeeld van hoe het kan. Ik denk dat andere scholen hier eens moeten komen kijken.”

Blijven ontwikkelen in vakgebied

‘Kun je erbij komen?’ vragen collega’s die nieuwe opleidingen opzetten soms aan Jan van der Wiele. Vanwege zijn vakinhoudelijke kennis, zijn contacten buiten school en zijn ervaring met ontwikkeling van nieuwe opleidingen. En vanwege het altijd zoeken naar kansen zoals nu met gis en drones.

JAN VAN DER WIELE

Onderwijs kan niet achterblijven als er ontwikkelingen zijn op het vakgebied, vindt Jan van der Wiele (58), docent Wellant-college Houten. Wat heeft het voor zin om mbo’ers voor de arbeidsmarkt van de toekomst verouderde kennis en vergeten praktijken te onderwijzen?

Sinds 1980 geeft hij les in groen onderwijs. Zo’n 2000 leerlingen hebben sindsdien les van hem gehad. Met een aantal daarvan voelt hij nog steeds een band. “Dan hoor je: dat was een leuke tijd. Ze herinneren zich excursies, buitenlandreisjes, bijzondere projecten.”

Vanzelf vernieuwen

Hij begon op het Centrum voor Tuinbouwonderwijs in Utrecht waar hij les gaf in deeltijdopleidingen, het vroegere leerlingstelsel. “Opleidingen die dicht tegen de beroepspraktijk aanlagen.” Met de aoc-vorming kwamen deeltijd en voltijd bij elkaar. En Van der Wiele werd docent in Tuin, park en landschap, opleidingen voor hoveniers, groenvoorzieners en medewerkers tuincentra en recreatiebedrijven. Hij zette er de niveau-4-opleiding Technisch medewerker recreatiebedrijf op. Maar hij stond ook voor groepen op

niveau 1. “Ik geef ook al twaalf jaar les op de Sociale Werkplaats in Amsterdam, entreeopleidingen. Blijkbaar een doelgroep die me wel ligt.”

Toen Wellant in 2009/2010 de strategie heroverwoog en nadacht over inhoud, methodiek en organisatie, was Van der Wiele betrokken bij de ontwikkeling van opleidingen op het gebied van watermanagement en *urban green development*. In overleg met onder meer Waterschap Rivierenland. Hij maakte bijvoorbeeld wiki-arrangementen: “een prachtige manier om allerlei elementen, met bijvoorbeeld filmpjes en opdrachten, online bij elkaar te zetten.” Hij is nieuwsgierig, zegt hij. “Dan vernieuw je vanzelf. We hebben nu bijvoorbeeld een drone aangeschaft. Daar zie ik toepassingskansen en dan maak ik daar een stukje lesstof voor.”

Het is niet alleen via formeel onderwijs (cursussen en opleidingen) waarmee Van der Wiele zich blijft ontwikkelen, maar vooral informeel. Dat wil zeggen: openstaan, luisteren, vakbladen lezen, bij bedrijven langsgaan en nieuwsbrieven lezen zoals die van Groen Kennisnet. Praten met collega’s van andere opleidingen of verzorgen van in-companytrainingen op bedrijven. “Er is zoveel te vinden. Daar hoeft ik niet per se voor naar een cursus. Ik heb één slechte eigen-

schap, namelijk dat ik het soms te druk maak voor mezelf. Dan moet er op de rem worden getrapt: nu even niet, Jan!”

Verbondenheid

“Er was voorheen meer geld voor innovatieprojecten, bijvoorbeeld onder de Groene Kennis Coöperatie (GKC). Die stopte in 2013. Er was meer ruimte. Niet alle clubjes buiten school zijn weg, want ik zit nog in de vakgroep Groen, overkoepelend voor heel Wellantcollege, en de Groene Draad, landelijk. Maar in de GKC-tijd waren er meer verbanden. We hielpen ook met examinering in Limburg of Leeuwarden. De minister gaf ons ruimte, tijd en middelen voor dat soort uitwisseling.”

“Je deelt ook een bepaalde bloedgroep in dit onderwijs”, zegt hij over zijn relaties over instellingen heen, bijvoorbeeld nu nog met Van Hall Larenstein en mensen van Alterra (Wageningen Research). “Je bent met hetzelfde bezig: ontwikkelingen in de landbouw en op het platteland. En daardoor voelde je zeker in de tijd dat er nog een ministerie voor Landbouw was, toch een soort van teamplayer.”

“Als je elkaar dan spreekt vanuit verschillende

instellingen, merk je dat je in het mbo eigenlijk weinig weet van hbo of vmbo. Dat wordt er niet beter op. Ik heb mijn netwerk en ik probeer de contacten aan te houden, maar je merkt dat de relaties tussen groen-onderwijsinstellingen geen prioriteit meer hebben. Het verwatert.”

» Je deelt ook een bepaalde bloedgroep in dit onderwijs

“Aan de andere kant, als je dan eens op een andere groenschool komt, merk je dat de scholen het vak uitademen. Mooi, en dat moet ook. Het is wel illustratief voor de groen-onderwijsverbondenheid dat we toen we met een paar collega’s langs het verbouwde Clusius Castricum kwamen, ze ons met plezier een rondleiding gaven. De gebouwen zijn belangrijk, maar uiteindelijk gaat het bij onze opleidingen om de groene ruimte buiten de scholen. Dat lijkt me essentieel.”

Gezicht van gewasbescherming

Piet Vlaming is weliswaar de man van het cursusonderwijs bij Clusius. Gewasbescherming en alles wat zich daaromheen beweegt. Maar hij verbindt vooral ook landelijk.

Vlaming (62) heeft een uitgebreid landelijk netwerk en komt geregeld naar Wageningen. Daar deed hij een studie Plantenziektenkunde. In 1981 begon hij als docent akkerbouw, gewasbescherming en biologie op de Middelbare Landbouwschool Hoorn. Hij is nu vier dagen in de week cursuscoördinator bij de Onderwijsgroep Noordwest-Holland, een samenwerking van cursusonderwijs van Clusius College en ROC Kop van Noord-Holland. Les geeft hij niet meer. Eén dag per week is Vlaming beschikbaar voor 'landelijke dingen'.

Wageningse kennis

Zijn bemoeienis met cursusonderwijs begon in de jaren 90. Ondernemers in de landbouw moesten, wilden ze op een verantwoorde manier hun gewassen beschermen tegen ziekten en plagen, een spuitlicentie halen. Aoc's boden die cursussen aan. Vlaming: "Elk aoc ging zelf materiaal ontwikkelen. Een paar jaar later vroegen we ons af: kunnen we dat niet beter gezamenlijk doen? Daaruit ontstond in 2001 de stuurgroep Gewasbescherming."

"Wil je dan nieuwe kennis binnenhalen, dan moet je naar Wageningen, bedacht ik. Daar ben ik contacten gaan leggen. De stuurgroep functioneerde als een

soort klankbord voor de vertaling van Wageningse kennis in het aoc-onderwijs."

Gedeelde kennis

De financiering van de stuurgroep komt uit cursusonderwijs. Elk aoc doneert jaarlijks een bedrag. De stuurgroep heeft geregeld overleg en praat over de spuitlicenties met het ministerie en bedrijfslevenpartners zoals Cumela en LTO Nederland. Vlaming vertegenwoordigt er de gezamenlijke aoc's. Hij waardeert de korte lijnen met het ministerie, zegt hij. "Als er iets verkeerd gaat of regelingen onwerkbaar zijn, kan er snel naar een oplossing worden gezocht."

De aoc's beschikken nu over veel gedeelde kennis en materiaal op het gebied van gewasbescherming. Vlaming noemt de beeldenbank op Groen Kennisnet. "Een ander succesje is de overdracht van 7.500 dia's van de oude Plantenziektenkundige Dienst in Wageningen. Zo'n aanbod krijg je omdat ze je weten te vinden."

PIET VLAMING

Bollenacademie

Naast de stuurgroep gewasbescherming is Vlaming actief in de Bollenacademie. Hij is er secretaris van het dagelijks bestuur. "De bollenwereld is een klein clubje", zegt Vlaming. De contacten die de school in Hoorn met de sector had, werden serieuzer toen ook andere aoc's met bollenonderwijs zoals Wellant en Groenhorst zich aansloten. In 2002 werd besloten van de Bollenacademie een stichting te maken. "Er kwam steeds meer een link met onderzoek, in dit geval van het Wageningse PPO, en ten slotte deed ook het hbo mee."

» *Wil je nieuwe kennis binnenhalen, dan moet je naar Wageningen*

Doel is verbetering van de kwaliteit van het bollenonderwijs en vergroting van de instroom. En de Bollenacademie is nu bezig de kennis in onderwijs vast te leggen (project Studiebol) omdat er maar weinig docenten meer zijn met kennis van de bollenteelt.

Landelijke samenwerking

"Ik vind het leuk omdat je dingen met elkaar kunt verbinden", zegt Vlaming over zijn inzet voor Gewasbescherming en Bollenacademie. "Je bent met nieuwe dingen bezig en je kijkt vooruit. Je ontmoet nieuwe mensen en het helpt altijd in de ontwikkeling als mensen elkaar kennen. En ik vind het leuk omdat je in zo'n landelijke samenwerking echt resultaat kunt krijgen. Bijvoorbeeld zo'n beeldenbank of centralisering van de gewasbeschermingsexamens. Als Clusius alleen krijg je dat niet voor elkaar."

Vlaming heeft de golfbeweging gezien van landelijke samenwerking en het verdwijnen daarvan. Zo had je vroeger landelijk vakgroepen waarin docenten op een bepaald vakgebied met elkaar aan uitwisseling deden. Die verdwenen in de loop van de jaren 90, "want het moest anders. Dan verdwijnt ook een landelijke infrastructuur."

Met projecten los je dat niet op, denkt hij. "Projecten zijn mooi, maar alleen voor de duur van het project. Daarna verdwijnt het product in de kast, want er is niemand meer verantwoordelijk voor. Je moet doorlopende clubjes hebben, clubjes die het materiaal dat ooit is ontwikkeld weer uit de kast halen. Zoals wij. Ik hoop nu dat de Centra voor Innovatief Vakmanschap en Centres of Expertise blijven want continuïteit is belangrijk."

Inter- nationale ervaring kan je leven veranderen

Sinds bekend is dat mbo-leerlingen paraveterinair van Lentiz Maasland voor hun opleiding naar Wales gaan, groeit deze opleiding. Ze vertrekken als kinderen en komen jongvolwassen terug, zegt Henk van der Pol.

‘**D**e topper is ons Wales-project’, zegt Henk van der Pol, trekker van internationalisering op Lentiz Maasland. Hij vertelt hoe dat begon. “We wilden graag dat onze paraveterinair een verloskundestage in het buitenland deden. Schapen helpen met lammen bijvoorbeeld. Als docent Engels leek het me mooi als ze die stage in een Engelssprekend land konden doen. Dan zijn ze een tijdje van huis, in een andere cultuur en in een andere taal. Ik kan tegen ouders honderd keer zegen: ik kan ze in een half jaar een hoop bijbrengen, maar ze leren daar in vier weken tijd veel meer. Ze geloven het misschien eerst niet, maar uiteindelijk erkennen ze het allemaal.”

Zo’n 70 tot 80 procent van de mbo’ers van Lentiz Maasland gaat nu tijdens de opleiding minstens één keer naar het buitenland. In aoc-land is dat relatief veel. In sommige opleidingen is een buitenlandse verblijf makkelijker te realiseren dan in andere. Dat heeft met de stagevorm te maken, legt Van der Pol uit. “In onze dieropleidingen heb je vooral blokstages, een paar weken achter elkaar. Dan is het veel makkelijker een buitenlandse stage te organiseren dan bijvoorbeeld bij een lintstage of een bbl-traject waarbij je tussendoor naar school moet.”

Verplicht

Toch had ook de buitenlandse stage voor de paraveterinair aanvankelijk nogal wat voeten in de aarde. “Dat gaat je niet lukken, zeiden mensen, maar ik heb me geïnformeerd, ik ben naar de *National Sheep Association* gegaan en ik heb scholen bezocht. Op de agrarische school in Newtown sprak hij Martin Watkin die een vergelijkbare taak in internationalisering heeft als Van der Pol. “Ik zei: ik wil graag voorlichting geven op jouw school voor een groep bedrijven. Dat was een succes en vervolgens ben ik die bedrijven gaan bezoeken om te kijken of ze geschikt waren en studenten konden huisvesten.”

Vanaf 2004 begon het langzaam te rollen, zegt Van der Pol. “Zozeer zelfs dat we een jaar of acht geleden gezegd hebben: we gaan dit voor de paraveterinair verplicht stellen.” Nu gaan er jaarlijks ruim vijftig mbo’ers paraveterinair een maand naar Wales. Toen bekend werd dat je naar Wales gaat als je de opleiding paraveterinair volgt bij Lentiz Maasland, groeide die opleiding. En Lentiz wil na dit succes ook leerlingen van dierverzorging zo’n buitenlandse stage laten doen.

Zelfvertrouwen

Dat is Wales, maar internationalisering is meer.

Het is soms een drempel over gaan. Het is de wijde wereld instappen. En het kan je leven veranderen. “Er was dat meisje”, zegt Van der Pol. “Haar Engels was absoluut niet goed, maar ze zei: ik ga het doen en ik ga het alleen doen. Dat is nogal wat, want leerlingen gaan zelden alleen. Ze willen met een vriend of vriendin, iemand van school op wie je kan steunen. Maar alleen leer je de taal veel beter. Dat realiseerde ze zich ook.”

» Ze gaan weg als 17-jarige kinderen, je krijgt jongvolwassenen terug

“Ze huilde in de bus toen ze erheen ging, want ze was bang. En echt, een maand later huilde ze toen ze terug kwam, omdat ze niet er meer weg wilde. In het nagesprek huilde ze weer. Ze kwam nauwelijks uit haar woorden. Ze zei: ik ben zo dankbaar dat ik dit heb kunnen doen. De eerste paar dagen waren moeilijk, maar daarna voelde ik me er zo thuis.”

Brenda Boer (17) en Elianne Bos (17), tweedejaars paraveterinair, gingen wel met z’n tweeën. Ze zijn vier weken naar Spanje geweest. Ze liepen mee in een

HENK VAN DER POL MET LEERLINGEN BRENDA BOER (L) EN ELIANNE BOS

groot hondenasiel in La Cala de Mijas, een plaatsje in het zuiden van het land, dichtbij Málaga. “Het was de eerste keer dat ik zelfstandig weg was”, zegt Brenda. “We zaten er met meer stagiairs in een appartement”, zegt Elianne. “Heel leuk. En ja, we hebben echt meer zelfvertrouwen gekregen.”

Wereldburgers

Jaarlijks gaan er van Lentiz Maasland nu misschien wel 120 mbo’ers (van de ongeveer 500) naar het buitenland. Dat de school tweede in de JOB-enquête stond, heeft misschien wel met die internationaliseringsaanpak te maken. Collega Leon Verdoes vindt het heel belangrijk dat onderwijs daar aandacht aan besteedt. “Voor de loopbaan van deze mbo’ers, die als ze ondernemers worden toch vaak lokale ondernemers zijn, is het geen noodzaak, maar het draagt enorm bij aan je persoonlijke ontwikkeling als je ziet dat de wereld verder gaat over de grens.”

“Ik wil ze laten zien dat de wereld groter is dan Nederland, en dat ze wereldburgers zijn”, zegt Van der Pol. Het verandert leerlingen enorm, denkt hij. “Ze gaan weg als 17-jarige kinderen, maar als ze terugkomen zijn het geen kinderen meer. Je krijgt jongvolwassenen terug.”

‘Gambia heeft me veranderd’

“Ik vond het heel fijn in Gambia”, zegt Delfin van Dreumel (17), eerstejaars paraveterinair bij Lentiz Maasland. Ze is er in maart 2016 een week geweest. “Iedereen was zo vreselijk aardig en vriendelijk. Je beseft als je daar rondloopt, wat je allemaal hebt en je voelt je een soort van schuldig daarover. Daar heeft iedereen niets en wat ze hebben, delen ze nog met elkaar.”

Leon Verdoes, docent van Lentiz Maasland, heeft acht jaar geleden de basis gelegd voor deze week, of beter, voor het Gambiaproject van de school. Hij oriënteerde zich samen met een collega van de afdeling Cursus en Contract bij de lagere school waarmee er contacten waren. “Ik ben verliefd geworden op West-Afrika”, zegt hij. “Het heet niet voor niets *the smiling coast* van Afrika. Dat begrijp je als je ziet dat mensen in armoede en met de beperkte middelen die ze hebben, zo vrolijk zijn. Terwijl we hier maar lopen te mopperen. Je gaat dan anders naar het leven kijken, naar de betekenis van geld.”

» Kinderen in groen onderwijs zijn waarschijnlijk meer betrokken bij de zorg voor hun omgeving als ze echt bewust voor dit onderwijs kiezen

DAN MAAK JE NATUURLIJK EEN SELFIE

Elk jaar zamelen school en leerlingen sinds de start van het project met allerlei activiteiten zo'n 10.000 euro in om in Gambia een week lang de handen uit de mouwen te kunnen steken. "We gaan er dan heen voor een week in maart, een groep van totaal zo'n tien vmbo'ers, mbo'ers en een paar docenten. We hebben een groentetuin aangelegd, een waterput geslagen en sport en spel georganiseerd", vertelt Verdoes. "Ik denk dat zoiets vanuit groen onderwijs makkelijker is. Een tuin aanleggen of een waterput slaan zijn toch dingen die daar relevant zijn. En misschien zijn kinderen in groen onderwijs ook wel meer geneigd tot zorg en sociale motivatie. Ze zijn waarschijnlijk meer betrokken bij de zorg voor hun omgeving als ze echt bewust voor dit onderwijs kiezen."

Sander Lansbergen (22), eerstejaars hovenier, is twee jaar geleden in Gambia geweest. "Je leert jezelf wel kennen", zegt hij. "Het heeft mijn *way of life* veranderd. Als je na zo'n reis weer op school komt, voel je je haast een vreemde. Je kijkt anders en je ziet waar mensen allemaal mee bezig zijn."

"Je gaat bewuster consumeren", zegt Delfin, "en je denkt ook, waarom zou ik over dingetjes klagen of zeuren? Later betrap je je er wel eens op dat je toch

weer over iets kleins valt. Maar ik denk serieus nog bijna elke dag aan Gambia. Ik zou heel graag terug willen." Verder droomt ze van een toekomst in een *rescue team*. "De wereld rondreizen en verwaarloosde dieren helpen. Dat bijvoorbeeld olifanten of circusdieren weer een goed leven krijgen."

"Bij vertrek was ik wel zenuwachtig, want hoe zijn de mensen, hoe ga je je redden, wat ga je meemaken?", zegt Delfin. "Het was eerst ook eng om mensen aan te spreken in het Engels, maar nu vind ik het zelfs leuk om te vragen hoe hun cultuur is en hoe ze in het leven staan. Ik ben veel zelfverzekerder geworden. Ja, dit heeft me wel gemotiveerd nog beter Engels te leren."

De impact van 'Gambia' is blijvend. "Ik leerde er een meisje kennen dat schoonmaakster was," vertelt Delfin. "18 jaar oud. Ze had zulke heftige verhalen over haar leven, wat ze moest doen om te overleven. Dan denk je: eigenlijk hoort iemand van die leeftijd dat allemaal niet mee te maken. Ik heb veel kleding en schoenen achtergelaten. Maar je moest flink aandringen: 'nee, ik heb dit echt niet nodig.' Uiteindelijk was ze heel dankbaar. Je kunt echt veel van hen leren."

De kracht van groen onderwijs

Leerlingen/studenten, ouders, alumni, docenten en bestuurders vertelden over de betekenis van groen onderwijs in hun leer- of werkloopbaan en wat het hen en hun omgeving gebracht heeft. "Als je de groene belangen, natuur en milieu, niet voldoende benadrukt, dan krijg je geen duurzame balans voor de samenleving", zegt een oud-student die nu als beleidsmedewerker bij een provincie aan een omgevingsvisie werkt. "Je realiseert je waar de melk vandaan komt bijvoorbeeld, of dat als het goed gaat, dingen groeien in de natuur. En dat je daar ook voor moet zorgen", aldus een leerling in het vmbo-groen. Deze en veel andere uitspraken van de geïnterviewden voor dit boekje geven een beeld van de unieke waarden van groen onderwijs en hun samenhang met de specifieke systeemkenmerken van dit onderwijs. In de discussie over het behoud van verworvenheden bij overheveling van groen onderwijs naar het Ministerie van OCW verdienen ze bijzondere aandacht omdat ze de kracht van groen onderwijs vormen die niet verloren mag gaan.

Economische waarde

Door het opleiden van gekwalificeerde medewerkers en ondernemers draagt groen onderwijs bij aan de ontwikkeling en innovatie van de groene sector.

De groene sector in Nederland – ook wel het agrofood-complex genoemd – heeft een grote economische waarde voor Nederland en de rest van de wereld. De topsectoren Agrifood en Tuinbouw & Uitgangsmaterialen behoren tot de wereldtop en vormen een belangrijk onderdeel van de Nederlandse concurrentie en innovatiepositie op de wereldmarkt. Nederland is de op één na grootste exporteur van agrarische producten ter wereld. Ook maatschappelijk is het belang van de groene sector groot. De groene sector werkt aan het waarborgen van voldoende, veilig en gezond voedsel, geproduceerd op een duurzame wijze in een leefbare omgeving en vitale natuur. De sector draagt nationaal en mondiaal bij aan oplossingen voor voedselzekerheid en -veiligheid, de gezondheid van mensen, dieren en milieu, een biobased economy, biodiversiteit en grootstedelijke ontwikkeling.

Deze economisch belangrijke sector dankt haar succes in hoge mate aan het groene kennis- en onderwijssysteem dat aan de basis stond van belangrijke ontwikkelingen in de land- en tuinbouw in de afgelopen eeuw en ook heden ten dage een belangrijke bijdrage levert aan de ontwikkeling en innovatie van de groene sector. Onderwijs dat goed aansluit op de ontwikkelingen in kennis, onderzoek, beleid en maatschappij en dat studenten optimaal voorbereidt op de arbeidsmarkt is essentieel voor de economische en maatschappelijke bijdrage van de groene sector. Leerlingen en studenten uit het groene onderwijs vinden makkelijk een baan in de sector of daarbuiten, op het juiste niveau. Er is een groot tekort aan goed geschoolde mensen en dat tekort wordt groter. Juist met het oog op de maatschappelijke vraagstukken waar de groene sector zich mee bezighoudt, is het cruciaal dat er meer mensen worden opgeleid voor een baan in deze (top)sectoren.

Pedagogische waarde

Met zijn groene leeromgevingen (natuur, planten en dieren) biedt groen onderwijs jongeren de gelegenheid zich te ontwikkelen tot autonome en verantwoordelijke burgers.

De leerlingen in het groen onderwijs leren automatisch over verantwoordelijkheid, kwetsbaarheid en rentmeesterschap, er wordt immers gewerkt met levende dieren en planten. De groene leeromgeving biedt daarbij veel kansen om de leerlingen op te leiden tot bewuste, gezonde burgers.

Belangrijke systeemkenmerken voor behoud van deze waarden

- Verticale scholengemeenschappen vmbo-mbo (aoc's)
- Kleinschaligheid en persoonlijke aanpak
- Sectoraal georganiseerd onderwijs
- Sterke binding tussen praktijk, onderwijs en onderzoek
- Sterke praktijkgerichtheid
- Verbinding met vakministerie
- Intensieve samenwerking met bedrijfsleven
- Internationale oriëntatie
- Kennisdoorstroom onderzoek, onderwijs, bedrijfsleven
- Eigen beroepsgerichte lerarenopleiding

Maatschappelijke waarde

Door mensen op te leiden die werken aan belangrijke maatschappelijke problemen en een grote groep zorgleerlingen perspectief te bieden, vervult groen onderwijs een belangrijke maatschappelijke functie.

Het groen onderwijs leidt mensen op die werken aan belangrijke maatschappelijke vraagstukken zoals voedselzekerheid, klimaatverandering, waterbeheer, groene leefomgeving (ook in de stad), klimaatverandering, natuur- en landschapsbeheer. Daarnaast biedt het groen onderwijs veel zorgleerlingen een veilige plek in het onderwijs, waar ze gekend en herkend worden. Het kent een grote instroom zorgleerlingen die dankzij de intensieve begeleiding en het kleinschalige karakter van het onderwijs toch met een vmbo-diploma op zak afstuderen én bovendien een baan op niveau vinden. De groene leeromgeving, het kleinschalige karakter ('gekend worden') en zorgen voor dieren en planten hebben een positief effect op deze groep.

Eigenwaarde

Hun sterke betrokkenheid bij de sector en trots op de expertise geeft docenten en studenten een gevoel van eigenwaarde.

Groen onderwijs leidt professionals op die zich onderscheiden door cruciale kennis van levende organismen en ecosystemen. Professionals die bovendien in staat die kennis te verwaarden in de voedselketen en (internationaal) toe te passen op de grote uitdagingen rond circulaire economie, voedselzekerheid, klimaat en leefbaarheid. De hechte samenwerking tussen onderwijs, bedrijfsleven en kennisinstellingen binnen het groene domein, de relatief geringe omvang van de primaire sector en de sterke verbondenheid in de verticale kolom maakt dat er vaak gesproken wordt over de aanwezigheid van groen DNA bij studenten, onderwijzend personeel, werknemers en ondernemers in de groene sector. Voor bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties is deze specifieke groene expertise bepalend voor het concurrentievermogen en succes van de sector. Voor docenten en studenten geeft het een gevoel van sterke betrokkenheid bij de sector en trots op hun expertise en bijdrage.

Over de schrijvers

Pieter Boetzkes en Ton van den Born waren respectievelijk uitgever/hoofdredacteur en plaatsvervangend hoofdredacteur van het eind 2015 opgeheven Vakblad Groen Onderwijs. De productie van dit boekje werd gefinancierd uit het positief saldo na opheffing van de Stichting Silo die Vakblad Groen Onderwijs uitgaf.

Pieter Boetzkes is tegenwoordig programmamanager van Groen Kennisnet (Wageningen University & Research Library). Ton van den Born is freelance journalist.

